

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ТА РЕІНТЕГРАЦІЯ ПРИМУСОВО
ПЕРЕМІЩЕНИХ, ДЕПОРТОВАНИХ ТА ЕВАКУЙОВАНИХ
ВНАСЛІДОК ВІЙНИ ДІТЕЙ**

**Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»**

Виконала: здобувачка 2 курсу
07-211М групи
спеціальності 231 Соціальна робота
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»

Тетяна ШВЕЦЬ

Керівник: д.філос. н., професор
Сергій КОСТЮЧКОВ

Рецензент: директорка
територіального центру соціального
обслуговування (надання соціальних
послуг) Центрального району м.

Херсона

Оксана ПАЩЕНКО

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Соціальна робота з репатрійованими дітьми: питання наукових визначень, теоретичні аспекти роботи	9
1.1 Вітчизняний досвід та міжнародна співпраця в процесі організації репатріації депортованих українських дітей як механізму відновлення справедливості	9
1.2 Теоретичні основи організації роботи із соціальної інтеграції та соціальної реінтеграції примусово переміщених, депортованих та евакуйованих внаслідок війни дітей.....	15
РОЗДІЛ 2. Реалізація соціальної інтеграції та реінтеграції дітей, яких повернуто на батьківщину, після їх репатріації	24
2.1 Опис авторського пілотного соціального проекту «Координаційний ресурсний центр соціальної інтеграції та реінтеграції репатрійованих дітей».....	24
2.2 Рекомендації щодо перспектив запровадження інноваційних технологій соціальної роботи з примусово переміщеними, депортованими та евакуйованими внаслідок війни дітей після їх повернення на Батьківщину.....	39
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47

ВСТУП

Актуальність дослідження. На тлі сучасного військового конфлікту в Україні, що триває більше десяти років, гостро постало питання захисту прав дітей, які були депортовані, примусово переміщені або евакуйовані. Зростаюча кількість дітей, яких вивезено з території України або евакуйовано внаслідок збройних дій, вимагає створення спеціалізованих механізмів, спрямованих на їх повернення, соціальну реабілітацію та реінтеграцію у звичне середовище. Повернення додому дітей, що зазнали травматичних впливів через розлуку з родинами, культурні зміни, адаптацію до нового середовища, є ключовим кроком у відновленні справедливості й забезпеченні їхніх прав.

Зарівна Д., радниця з питань комунікацій керівника Офісу Президента України зазначила, що за їх статистикою силоміць до росії було вивезено майже 20 000 українських дітей, хоча цифру подібних злочинів окупантів можна вважати набагато більшою, вона може сягати понад 100 000 [14].

Женевська конвенція щодо захисту цивільного населення під час війни категорично забороняє примусово переселяти (як індивідуально, так і масово) або депортувати населення, яке перебуває під захистом з окупованих територій на території окупаційних держав чи на території будь-яких інших держав [39].

Українські діти є найбільш вразливою групою населення через військовий конфлікт в країні, тому відновлення стабільності та забезпечення їм можливості повернення до рідного дому та оточення є пріоритетними для держави та суспільства.

За більше десяти років війни в Україні та більше трьох років після повномасштабного вторгнення ворога на територію країни наука не стоїть осторонь піднятої проблеми, з'являються наукові розвідки, присвячені дослідженню особливостей організації роботи, зокрема

окремих технологій соціальної роботи з різними категоріями населення, які вимушено через війну потребують соціальної допомоги. Загальним особливостям роботи з дітьми, постраждалими внаслідок війни, характеризуються дослідження І. Трубавіної, О. Борисової, О. Знаткової, В. Нікітіної, Д. Похилько та інших; наукові праці Т. Алексеєнко, Л. Гончар, Т. Куниці, Д. Бибик розкривають питання організації соціальної роботи з внутрішньо переміщеними дітьми; велика кількість досліджень присвячені основам психологічної допомоги різним категоріям постраждалих від війни людей, але примусово переміщені, депортовані та евакуйовані діти не виступали об'єктом наукових досліджень в галузі соціальної роботи, а процес репатріації дітей не розглядався як передумова успішного соціального захисту та допомоги окресленій категорії постраждалих через війну дітей.

Актуальність та недостатність наукового розроблення проблеми й зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи «Соціальна інтеграція та реінтеграція примусово переміщених, депортованих та евакуйованих внаслідок війни дітей».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тему кваліфікаційної роботи окреслено та дослідження виконано в межах наукової теми кафедри філософії, соціології та соціальної роботи «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (державний реєстраційний № 0117U006790). Тема кваліфікаційної роботи стала предметом обговорення та затвердження на засіданнях кафедри філософії, соціології та соціальної роботи (протокол від 11.09.2023 р. № 1, від 02.09.2024 р. №1), тему затверджено наказом по університету.

Мета кваліфікаційної роботи – дослідити теоретичні особливості організації соціальної інтеграції та соціальної реінтеграції примусово переміщених, депортованих та евакуйованих внаслідок війни дітей, розробити авторський пілотний соціальний проєкт «Координаційний

ресурсний центр соціальної інтеграції та реінтеграції репатрійованих дітей» та надати рекомендації щодо перспектив запровадження інноваційних технологій соціальної роботи з примусово переміщеними, депортованими та евакуйованими внаслідок війни дітей після їх повернення на Батьківщину.

Мета роботи дозволила визначити завдання дослідження:

- висвітлити вітчизняний досвід та міжнародну співпрацю в процесі організації репатріації депортованих українських дітей як механізму відновлення справедливості;
- обґрунтувати теоретичні основи організації роботи із соціальної інтеграції та соціальної реінтеграції примусово переміщених, депортованих та евакуйованих внаслідок війни дітей;
- розробити авторського пілотного соціального проекту «Координаційний ресурсний центр соціальної інтеграції та реінтеграції репатрійованих дітей»;
- надати рекомендації щодо перспектив запровадження інноваційних технологій соціальної роботи з примусово переміщеними, депортованими та евакуйованими внаслідок війни дітей після їх повернення на Батьківщину.

Об'єкт дослідження – це система соціальної роботи з примусово переміщеними, депортованими та евакуйованими внаслідок війни дітей.

Предмет роботи – технології та методи соціальної інтеграції та реінтеграції репатрійованих через війну дітей.

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі використано *теоретичні й експериментальні методи дослідження:*

- *аналіз літератури та документів* (дослідження законодавчих актів, міжнародних стандартів, досвіду роботи з переміщеними дітьми у різних країнах та аналіз наукових праць, що висвітлюють різні аспекти інтеграції та реінтеграції дітей, це дозволило глибше зрозуміти проблематику та сформувану теоретичну базу дослідження);

- *аналіз статистичних даних* (збір та аналіз статистичних даних щодо кількості примусово переміщених, депортованих та евакуйованих дітей, їхнього вікового складу, рівня залученості в освітні та соціальні програми для виявлення масштабу проблеми, аналізу тенденцій та визначення пріоритетних напрямів підтримки);

- *кейс-стаді (метод аналізу випадків)* (глибинний аналіз окремих випадків примусово переміщених, депортованих або евакуйованих дітей, що дозволило вивчити індивідуальні потреби й досвід дітей, а також шляхи та способи їхньої інтеграції для формулювання конкретних рекомендацій для різних категорій постраждалих дітей);

- *метод спостереження* (безпосереднє спостереження за процесом адаптації дітей у соціальному середовищі, в освітніх закладах чи спеціалізованих центрах для отримання інформації про поведінку дітей, їхню інтеграцію в колективи, адаптацію до нових умов, соціальну взаємодію та виявити фактори, що сприяють або перешкоджають процесу інтеграції);

- *SWOT-аналіз* (оцінка сильних і слабких сторін, можливостей і загроз, пов'язаних із процесом соціальної інтеграції та реінтеграції дітей, для можливості детальніше зрозуміти, які аспекти роботи з дітьми потребують удосконалення, а також врахувати зовнішні фактори, що впливають на реалізацію проекту).

Застосування цих методів у комплексі дозволило ґрунтовно вивчити особливості соціальної інтеграції та реінтеграції дітей, які постраждали внаслідок війни, та розробити практичні рекомендації для підвищення ефективності соціальної роботи в цій сфері.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному дослідженні соціальних процесів, пов'язаних з інтеграцією та реінтеграцією дітей, які постраждали від війни, з урахуванням їхніх специфічних психологічних і соціальних потреб. Дослідження вперше детально адаптує досвід інших

країн для умов України, враховуючи культурні особливості та специфічні потреби українських дітей, що постраждали внаслідок війни, що дозволить не лише застосувати перевірені практики, але й адаптувати їх для локального контексту. У рамках роботи розроблено та запропоновано авторський пілотний соціальний проєкт «Координаційний ресурсний центр соціальної інтеграції та реінтеграції репатрійованих дітей», що дозволяє зменшити рівень соціальної дезадаптації та сприяти повноцінному включенню дітей у нове середовище. Авторами дослідження розроблено авторські методичні рекомендації для відповідних фахівців щодо перспектив запровадження інноваційних технологій соціальної роботи з примусово переміщеними, депортованими та евакуйованими внаслідок війни дітьми після їх повернення на Батьківщину, що є новими та мають потенціал для широкого застосування в Україні.

Наукова новизна роботи забезпечує важливий внесок у розвиток соціальної роботи з дітьми, які постраждали від війни, та сприяє створенню нових підходів до їхньої інтеграції в соціум, що є важливим і на вітчизняному, і на міжнародному рівнях.

Практична значущість роботи полягає в її реальному впливі на вдосконалення методів та підходів до роботи з дітьми, які постраждали внаслідок війни. Розроблені у дослідженні авторський пілотний соціальний проєкт та рекомендації можуть бути застосовані в різних установах для підтримки дітей, що дозволить ефективніше реалізувати процеси соціальної інтеграції та реінтеграції. Висновки та рекомендації дослідження можуть бути враховані при розробці державних програм та ініціатив для реінтеграції примусово переміщених і депортованих дітей, зокрема, вони можуть бути корисними для вдосконалення законодавства, спрямованого на захист прав дітей, які зазнали наслідків війни. Напрацювання та висновки дослідження створюють платформу для обміну досвідом та ресурсами з міжнародними організаціями,

такими як ООН, ЮНІСЕФ, Червоний Хрест, що дозволить розширити спектр доступних інструментів для соціальної інтеграції постраждалих внаслідок війни дітей. Отримані в ході дослідження дані та запропоновані результати дослідження можуть використовуватися у навчанні майбутніх соціальних працівників, психологів та освітян, які будуть займатися питаннями інтеграції та підтримки дітей, постраждалих внаслідок війни. Це сприятиме підвищенню рівня підготовки фахівців та розвитку професійної компетентності у сфері соціальної роботи. Загалом, практична значущість роботи полягає у створенні системних рішень для інтеграції та реінтеграції дітей, що постраждали внаслідок воєнних дій. Застосування розроблених рекомендацій сприятиме не лише успішній адаптації дітей, але й зміцненню соціальної структури в цілому.

Апробація результатів дослідження. Результати представленого дослідження розглядалися та обговорювалися під час засідань кафедри філософії, соціології та соціальної роботи (протокол від 11.09.2023 р. № 1, від 02.09.2024 р. №1) й під час попереднього захисту. Результати дослідження стали предметом доповіді під час I Регіональної науково-практичної конференції «Теорія та практика соціальної роботи: досвід, сучасний стан, стратегії» для здобувачів вищої освіти та молодих науковців (03-04 грудня 2024 року, м. Івано-Франківськ). Результати дослідження лягли в основу наукової публікації для розміщення в фаховому науковому виданні категорії В на тему: «Реалізація системи соціальної інтеграції та реінтеграції примусово переміщених, депортованих та евакуйованих внаслідок війни дітей».

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, чотирьох підрозділів і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 54 сторінки, основний текст розміщено на 46 сторінках.

РОЗДІЛ 1

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З РЕПАТРІЙОВАНИМИ ДІТЬМИ: ПИТАННЯ НАУКОВИХ ВИЗНАЧЕНЬ, ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ

1.1 Вітчизняний досвід та міжнародна співпраця в процесі організації репатріації депортованих, примусово переміщених та евакуйованих українських дітей як механізму відновлення справедливості

Репатріація дітей, які були примусово переміщені, депортовані або евакуйовані внаслідок збройного конфлікту, є надзвичайно актуальним питанням у сучасному світі, зокрема для України, що зіткнулася з численними випадками примусового переміщення своїх громадян, включно з дітьми. Репатріація українських дітей є не лише актом гуманності, але й механізмом відновлення справедливості, що сприяє подоланню психологічних травм і створенню умов для їхньої повноцінної інтеграції в суспільство.

Депортація та примусове переміщення є серйозними порушеннями прав людини, що вимагають не лише повернення дітей додому, але й забезпечення їм належної підтримки для подолання травматичних наслідків. Репатріація дітей розглядається як одна з важливих гуманітарних ініціатив, яка дозволяє забезпечити відновлення їхніх прав на безпечне дитинство, захист, виховання та освіту в рідному середовищі. Репатріація також сприяє відновленню справедливості та відновленню соціальних зв'язків, перерваних внаслідок примусового переміщення.

Віднаходимо у літературі класифікацію переміщених дітей, в межах якої їх розподілено на наступні категорії:

- «діти війни» в прямому розумінні – неповнолітні та діти, які залишилися покинутими внаслідок бойових дій та вивезені окупантами з прифронтової або окупованої зон;
- діти російських агентів (чиновники, активісти, колаборанти), яких окупанти переконали відправити дітей до літніх таборів відпочинку та рекреаційних центрів на території росії;
- діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які до початку війни проживали в українських дитбудинках, а після початку бойових дій з окупованих українських територій постійно окупаційною владою депортуються на окупаційну територію;
- українські діти, які були розлучені з батьками у фільтраційних таборах на територіях вздовж лінії бойового зіткнення під час евакуації та виїзду.

Важливість репатріації як механізму відновлення справедливості та захисту прав дітей потребує додаткового обґрунтування. **Репатріація**, як механізм повернення на Батьківщину, депортованих, примусово переміщених та евакуйованих дітей має важливе значення для захисту їхніх базових прав, що порушуються в умовах вимушеного переселення. Повернення дітей на батьківщину дозволяє не лише забезпечити їхнє правове та соціальне відновлення, але й сприяє відновленню їхнього психічного здоров'я, соціальних і культурних зв'язків, які є важливими для їхнього особистісного розвитку.

Серед найважливіших *аспектів репатріації* виділяють соціально-психологічну реабілітацію, соціальну інтеграцію та відновлення культурної ідентичності, а також освітню реабілітацію.

Діти, які зазнали впливу війни та насильницьких переселень, потребують психологічної підтримки, яка стане доступною в умовах їхнього повернення додому. Відновлення в рідному середовищі сприяє поступовій стабілізації емоційного стану дитини.

Примусове переміщення може створювати бар'єри в адаптації та самовизначенні дітей, а повернення додому допомагає їм відновити свої соціальні зв'язки, культурні традиції та національну ідентичність.

Репатріація дозволяє дітям повернутися до навчання у звичному середовищі, де вони можуть продовжити свою освіту відповідно до національної програми, що сприяє їхній адаптації та успішному соціальному розвитку.

Успішна репатріація дітей можлива лише завдяки активній міжнародній співпраці. Важливу роль відіграють міжнародні організації, такі як ЮНІСЕФ, Червоний Хрест та інші структури, які надають правову, соціальну та фінансову підтримку в процесі повернення дітей. Налагоджена міжнародна співпраця є важливим фактором у забезпеченні координації процесу репатріації, а також моніторингу дотримання прав дитини під час їхнього повернення на батьківщину.

Вітчизняний досвід у процесі репатріації українських дітей розглядаємо через організаційні механізми й участь у них державних структур, а також через роль державних і громадських організацій в такій роботі. За словами Зарівної Д., представниці Офісу Президента, «в Україні започаткували рух Bring Back Kids UA – він має об'єднати світ, щоб повернути на батьківщину дітей, яких росія насильницьким чином вивезла з тимчасово захоплених територій» [14].

В Україні процес репатріації депортованих і примусово переміщених дітей регулюється низкою нормативно-правових актів та програм, спрямованих на підтримку постраждалих сімей і дітей. Українські державні органи, такі як Міністерство соціальної політики, Міністерство юстиції та Офіс уповноваженого з прав дитини, беруть участь у координації процесу повернення дітей та підтримують їхню реінтеграцію через надання психологічної, соціальної та юридичної допомоги.

Громадські організації, такі як «СОС Дитячі містечка», «Право на захист» та інші, беруть активну участь у підтримці репатрійованих дітей та їхніх сімей. Їхні програми включають соціальну допомогу, психологічну реабілітацію, освітню підтримку та сприяння в адаптації дітей до нових умов після повернення додому. Завдяки зусиллям таких організацій стало можливим створення низки ефективних моделей допомоги, адаптованих під унікальні потреби постраждалих дітей.

Міжнародна співпраця у процесі репатріації українських дітей полягає, на нашу думку, в участі у такій роботі відповідних міжнародних організацій, у ратифікації та дотриманні міжнародних правових механізмів у роботі з відповідною категорією дітей, а також у окресленні основних викликів у процесі репатріації українських дітей та шляхів їх успішного подолання.

Організація Об'єднаних Націй (зокрема, ЮНІСЕФ), Міжнародний Червоний Хрест, а також інші міжнародні структури та фонди надають значну підтримку в процесі репатріації українських дітей. ЮНІСЕФ надає фінансову підтримку, координує програму забезпечення психологічної допомоги та навчання, допомагає в розвитку інфраструктури для підтримки дітей, що повернулися з зон конфлікту.

Ратифікація Україною міжнародних договорів, таких як Конвенція про права дитини, Конвенція про статус біженців та інші, дозволяє Україні співпрацювати з іноземними партнерами у справі захисту прав дітей, примусово переміщених через збройні конфлікти. Відповідно до міжнародних стандартів, діти повинні отримувати спеціальний правовий захист і підтримку, а їхнє повернення до рідної країни має бути забезпечене у найкоротші терміни.

Процес репатріації дітей часто ускладнюється низкою факторів, таких як відсутність точних даних про місцез перебування дітей, відсутність чітких юридичних механізмів для їхнього повернення, різні підходи до репатріації в окремих країнах, нестача фінансових ресурсів

та кадрових можливостей. Додатково слід зазначити психологічні проблеми дітей, що виникають через розлуку з батьками та рідними, адаптацію до нових умов, освітні та культурні бар'єри, які вони стикаються при поверненні.

Перспективи розвитку процесу репатріації дітей потребують удосконалення міжнародної співпраці та координації зусиль різних інституцій. Зокрема, важливо забезпечити:

- поглиблення взаємодії між міжнародними організаціями та українськими структурами, що працюють у сфері дитячих прав;
- розробку спеціальних міжнародних програм із фінансування репатріації дітей;
- удосконалення процедур обміну інформацією для моніторингу ситуації з дітьми, які потребують репатріації;
- забезпечення підтримки культурної адаптації та освітньої реабілітації дітей після повернення в Україну.

Ефективна реалізація процесу репатріації дітей полягає у створенні комплексної системи повернення, адаптації та інтеграції депортованих, примусово переміщених і евакуйованих дітей. Такий підхід враховує правові, соціальні, психологічні й освітні аспекти, щоб забезпечити повернення дітей у безпечне та сприятливе для розвитку середовище. *Основні компоненти ефективної реалізації процесу репатріації дітей* включають такі елементи: правова підтримка та міжнародна співпраця, ідентифікація та документування дітей, забезпечення безпечного транспортування, психологічна та соціальна реабілітація, інтеграційні програми та підтримка сімей, освітня підтримка та культурна адаптація, моніторинг і супровід після повернення постраждалих дітей.

Ефективна репатріація можлива лише за наявності чітких правових механізмів, що регламентують повернення дітей додому. Це вимагає співпраці між державними органами України та міжнародними

організаціями, зокрема ЮНІСЕФ, Червоним Хрестом і структурами ООН, що сприяє координації дій, фінансовій підтримці та захисту прав дітей.

Однією з важливих частин процесу є забезпечення наявності всіх необхідних документів, що підтверджують особистість і статус дитини. Це включає збір і перевірку даних щодо місця перебування, стану здоров'я, наявності контактів із родичами, а також відповідність правовим стандартам і зобов'язанням приймаючих та рідної країн.

Повернення дітей має відбуватися з дотриманням заходів безпеки, а процес транспортування повинен бути надійним і супроводжуватися відповідними фахівцями, такими як соціальні працівники, лікарі та психологи, це знижує рівень стресу дітей під час переїзду і гарантує безпечне повернення додому.

Повернувшись додому, діти часто потребують психологічної допомоги для подолання наслідків пережитого стресу. Тому важливим компонентом репатріації є програми психологічної підтримки та соціальної реабілітації, що сприяють відновленню психоемоційної стабільності та формують у дітей відчуття безпеки.

Після повернення діти мають інтегруватися у свої родинні та соціальні кола. Це передбачає надання сім'ям соціальної, фінансової та психологічної підтримки, щоб забезпечити повноцінну реінтеграцію дітей та відновлення родинних зв'язків.

Повернені діти часто мають освітні прогалини, що виникли під час перебування за межами України, тому забезпечення можливості продовжувати навчання є ключовим фактором успішної репатріації. Крім цього, допомога у відновленні національної ідентичності та культурних зв'язків сприяє їхній адаптації в українському суспільстві.

Ефективна реалізація репатріації передбачає тривалий моніторинг стану дитини після повернення. Цей процес допомагає вчасно визначити

та розв'язати можливі проблеми, надавати додаткову підтримку та контролювати процес повноцінної інтеграції.

Таким чином, процес репатріації депортованих, примусово переміщених і евакуйованих українських дітей є невід'ємною складовою відновлення справедливості та забезпечення прав дитини в умовах збройних конфліктів. Вітчизняний досвід свідчить про значні досягнення в цьому напрямі, проте потребує додаткової підтримки, удосконалення юридичних і соціальних механізмів, покращення координації з міжнародними організаціями. Ефективна реалізація процесу репатріації забезпечить не тільки відновлення прав дітей, але й сприятиме їхньому подальшому особистісному розвитку, соціальній інтеграції та успішному майбутньому в мирному середовищі.

1.2 Теоретичні основи організації роботи із соціальної інтеграції та соціальної реінтеграції примусово переміщених, депортованих та евакуйованих внаслідок війни дітей

Війни та збройні конфлікти призводять до масових переміщень та травм, що стосується мільйонів дітей. Розуміння їхніх потреб є критично важливим для надання ефективної допомоги.

Досягнення поставлених завдань вимагає авторського визначення типологічних ознак основних категорій дітей, які постраждали внаслідок війни, через відсутність наукового обґрунтування характерних ознак категоріальності таких дітей, що стане основою дослідження особливостей організації процесів соціальної інтеграції та реінтеграції таких дітей.

Примусово переміщена дитина – це дитина, яка була змушена залишити своє місце проживання внаслідок насильства, конфліктів, природних катастроф або інших обставин, які створюють загрозу її безпеці або добробуту. Це поняття охоплює дітей, які були переміщені в

межах країни (внутрішньо переміщені) або виїхали за кордон як біженці (зовнішньо переміщені). Примусово переміщені діти часто втрачають доступ до своїх домівок, закладів освіти, друзів і звичного способу життя. Такі діти можуть зазнавати психологічного стресу через пережиті травми, втрати та невизначеність. Вони можуть бути більш вразливими до насильства, експлуатації та нехтування з боку оточення. Примусово переміщені діти потребують комплексної соціальної, психологічної та юридичної допомоги для адаптації до нових умов життя.

Депортована дитина – це дитина, яка була насильно вивезена з її країни проживання або території, де вона мешкала. Депортація може відбуватися внаслідок різних обставин, таких як політичні репресії, війна, етнічні чистки або інші форми насильства. Депортовані внаслідок війни в Україні діти покидають території своєї країни без власної згоди, часто внаслідок насильницьких дій. Вони можуть переживати втрату родини, дому, друзів і культурної ідентичності, що може призводити до серйозних психологічних травм. Депортовані діти піддаються ризику експлуатації, насильства та порушення їх прав. Вони потребують особливої уваги з боку держави та міжнародних організацій для забезпечення їхніх прав, захисту та інтеграції після повернення в Україну.

Евакуйована дитина – це дитина, яка була вивезена з небезпечної або загрозованої зони (наприклад, з району бойових дій, під час природних катастроф або інших надзвичайних ситуацій) з метою забезпечення її безпеки. Евакуація може відбуватися як на території країни, так і за кордон. Евакуація може бути організована державними органами, гуманітарними організаціями або в межах сім'ї. Основною метою евакуації є захист дитини від загроз і забезпечення її фізичної безпеки. Евакуація, як правило, є тимчасовою мірою, і мета полягає в поверненні дитини до рідного місця після стабілізації ситуації.

Евакуйовані діти можуть переживати стрес і травми, пов'язані з розлукою з членами родини, з друзями й звичним середовищем.

Розуміння окреслених понять виступає важливим для розробки ефективних стратегій підтримки і захисту прав таких дітей, підкреслює серйозні виклики, з якими стикаються ці діти, підкреслює важливість заходів з безпеки і важливість їх захисту на міжнародному рівні та необхідність підтримки таких дітей у процесі адаптації до нових умов, що є основою технологічних процесів соціальної інтеграції та реінтеграції.

Соціальна інтеграція передбачає процес включення індивідів у соціальну тканину суспільства, забезпечення їхнього рівного доступу до соціальних, економічних і культурних ресурсів. За теорією соціальної інтеграції Р. Патнема (2000) [43], успішна інтеграція залежить від наявності соціальних зв'язків, рівного доступу до ресурсів і позитивної взаємодії з новими соціальними середовищами. Аналіз наукової літератури дозволив виокремити моделі соціальної інтеграції: модель акультурації та модель соціального капіталу.

Згідно з *моделлю акультурації* Беррі (1997) [40] інтеграція є результатом взаємодії між культурними особливостями нових і приймаючих суспільств. Діти, постраждалі від збройного конфлікту, повинні адаптуватися до нових соціальних норм і цінностей, зберігаючи при цьому частину своєї культурної ідентичності.

Модель соціального капіталу побудована на основі теорії соціального капіталу французького соціолога П. Бурдьє (1986) [41] й підкреслює важливість соціальних зв'язків і підтримки в інтеграційних процесах дітей, які пережили війну, через створення нових соціальних мереж та доступ до підтримки.

Реінтеграція відноситься до процесу повернення або адаптації до попереднього соціального середовища після тимчасової депортації або переміщення. Теорія реінтеграції Д. Сміта (2004) [8] вказує на те, що

успішний процес реінтеграції передбачає не лише фізичне повернення, але і відновлення соціальних, економічних і культурних зв'язків. Указана теорія реінтеграції та окремі теорії закордонних науковців дозволяють виокремити моделі реінтеграції: модель розвитку відносин та модель життєвого циклу.

Згідно з *моделлю розвитку відносин* У. Бронфенбренера (1979) [42], реінтеграція потребує відновлення соціальних зв'язків, які були порушені під час переміщення. Це включає відновлення відносин з родиною, друзями та громадськими інститутами.

Модель життєвого циклу побудована на основі теорії життєвого циклу Е. Еріксона (1950) [38], що розглядає реінтеграцію як частину процесу розвитку індивіда. Для дітей, які пережили процеси примусового переміщення, евакуації або депортації, це може включати періоди адаптації до нових умов, вирішення конфліктів і відновлення нормального розвитку.

Обґрунтування практичних аспектів застосування технологій соціальної інтеграції та реінтеграції примусово переміщених, депортованих та евакуйованих внаслідок збройного конфлікту на території України, вбачаємо за необхідне визначення окремих стратегій соціальної інтеграції та соціальної реінтеграції у робот з такими дітьми.

Стратегії соціальної інтеграції об'єднуюватимуть роботу в межах освітніх програм та програм психологічної підтримки. *Освітні програми* включатимуть інтеграцію в систему освіти, що є важливою для соціалізації дітей. Такі програми повинні забезпечувати доступ до навчання і підтримку у навчальному процесі, а також допомагатимуть таким дітям швидше адаптуватися до нового середовища. *Програми психологічної підтримки* – це надання психологічної допомоги дітям з травматичним досвідом, як важливий аспект інтеграції. До таких програм можна віднести індивідуальну терапію, групову підтримку та інші методи психологічної допомоги.

Обґрунтовуючи особливості **стратегії реінтеграції**, то вважаємо за необхідне виокремлення важливості відновлення соціальних зв'язків та економічну підтримку. Програми по *відновленню соціальних зв'язків* сприятимуть відновленню зв'язків з родиною та громадськими організаціями, що є критично важливими для успішної реінтеграції. Забезпечення *економічної підтримки* буде ґрунтуватися на фінансовій допомозі або програмі працевлаштування для членів сімей, в яких виховуються діти, постраждалі від збройного конфлікту, що допомагатиме забезпечити стабільність і безпеку для дітей.

Реалізація ефективної соціальної роботи з дітьми, постраждалими внаслідок війни, вимагає використання різноманітних практичних інструментів. Ось кілька з них:

1. психосоціальна підтримка: *групи підтримки* (організація регулярних зустрічей для дітей, де вони можуть ділитися своїми переживаннями), *індивідуальні консультації* (психологи або соціальні працівники надають індивідуальні сесії для роботи з травмою);

2. арт-терапія (використання творчих методів (малювання, театральні вистави, музика) для вираження емоцій та переживань);

3. навчальні програми: *тренінги з навичок життєвого самостійності* (навчання дітей навичкам самообслуговування, управлінню емоціями, вирішенню конфліктів), *інтеграція в освітні процеси* (співпраця з навчальними закладами для забезпечення доступу до освіти);

4. соціальна інтеграція: *організація заходів* (спортивні, культурні та соціальні заходи для сприяння знайомству та комунікації між дітьми), *менторські програми* (залучення волонтерів для надання підтримки та допомоги в адаптації);

5. інформаційна підтримка: *підготовка інформаційних матеріалів* (брошури, буклети з інформацією про права дітей та ресурси

для отримання допомоги), *платформи для зв'язку* (створення онлайн-ресурсів для надання інформації та підтримки);

6. захист прав дітей: *моніторинг ситуації* (збір даних про дітей, які постраждали, для подальшого впливу на політику), *співпраця з державними органами* (взаємодія з організаціями для забезпечення прав дітей та доступу до допомоги);

7. фінансова та матеріальна підтримка: *гуманітарна допомога* (надання продуктів харчування, одягу, навчальних матеріалів), *соціальні виплати*: Інформування про можливість отримання соціальних виплат та допомоги);

8. навчання для професіоналів: *тренінги для соціальних працівників* (проведення навчальних програм для підвищення кваліфікації в роботі з дітьми, постраждалими внаслідок війни).

Ці інструменти можуть бути адаптовані залежно від конкретних потреб дітей та контексту, в якому проводиться соціальна робота. Головне – забезпечити комплексний підхід, що враховує фізичні, емоційні та соціальні потреби дітей.

Дослідження особливостей соціальної роботи з постраждалими від війни дітьми є надзвичайно актуальним з кількох причин: зростаюча кількість постраждалих дітей, психосоціальні наслідки, важливість соціальної інтеграції, правова підтримка, проблеми та виклики в організації допомоги таким дітям, підвищення обізнаності суспільства про проблеми такої категорії дітей, необхідність забезпечення сталого розвитку суспільства.

Війни та збройні конфлікти призводять до масових переміщень та травм, що стосується мільйонів дітей. Розуміння їхніх потреб є критично важливим для надання ефективної допомоги. Діти, які пережили війну, часто стикаються з серйозними психологічними травмами, такими як посттравматичний стресовий розлад. Дослідження допомагає виявити найефективніші методи психосоціальної підтримки.

Постраждалі діти потребують підтримки в адаптації до нових умов життя, тому важливо розробляти програми, що сприяють їхній соціалізації та інтеграції в нове середовище. Важливо дослідити, як захищати права дітей у контексті війни, включаючи доступ до освіти, медичних послуг і соціального забезпечення. Соціальні працівники стикаються з численними викликами, такими як обмежені ресурси, бюрократичні перепони та культурні бар'єри. Дослідження може допомогти в розробці стратегій для подолання цих труднощів.

Розуміння особливостей соціальної роботи з постраждалими дітьми сприяє підвищенню обізнаності суспільства про їхні потреби та проблеми, що, в свою чергу, може вплинути на політичні рішення. Ефективна соціальна робота з постраждалими дітьми є ключовим елементом для забезпечення стабільного і мирного майбутнього країни, адже діти є основою суспільства.

Усе це робить дослідження особливостей соціальної роботи з постраждалими від війни дітьми надзвичайно важливим для створення адекватних і ефективних систем підтримки.

Теоретичні аспекти соціальної роботи з примусово переміщеними, депортованими та евакуйованими дітьми, постраждалими внаслідок війни, мають важливе значення для розуміння ефективних підходів і методів допомоги цій вразливій категорії населення. Знання та опрацювання цих аспектів допомагає формувати науково обґрунтовані моделі підтримки, що враховують специфіку травм, потреби та виклики, з якими стикаються постраждалі діти. Основні причини важливості теоретичних аспектів у цій сфері такі: поглиблене розуміння потреб і проблем дітей, структурування підходів і методів, адаптація зарубіжного досвіду, розробка інноваційних моделей підтримки, соціально-психологічна реабілітація та емоційна підтримка, забезпечення соціальної інтеграції та адаптації, формування державної політики тощо.

Теоретичні основи соціальної роботи дозволяють глибше зрозуміти психосоціальні потреби дітей, які зазнали депортації, примусового переселення чи евакуації. Це включає вивчення впливу травматичного досвіду на розвиток дитини, що допомагає розробити більш ефективні та чутливі до травми підходи.

Теорія соціальної роботи з примусово переміщеними дітьми систематизує різноманітні методи підтримки й допомоги, які можуть бути адаптовані до конкретних обставин і потреб кожної дитини. Це допомагає уникнути хаотичних і неефективних інтервенцій, забезпечуючи комплексний і цілісний підхід до допомоги.

Теоретичні аспекти включають аналіз міжнародного досвіду, який дозволяє адаптувати ефективні практики роботи з дітьми, що використовуються в інших країнах. Це допомагає інтегрувати найкращі підходи та методика, зважаючи на специфіку українського контексту.

На основі теорії можуть бути розроблені нові моделі соціальної роботи, зокрема програми психологічної реабілітації, соціальної адаптації, освітньої підтримки та інші. Це дає можливість створювати інноваційні рішення, що відповідають новим викликам і специфіці сучасних кризових ситуацій.

Теорія соціальної роботи з дітьми, які зазнали психотравмуючих подій, включає психологічні підходи та інструменти, що допомагають забезпечити їм підтримку. Вона визначає способи зниження стресу, відновлення емоційної стабільності та адаптації до змін, що дуже важливо для відновлення психічного здоров'я.

Теоретичні аспекти дозволяють розробляти програми соціальної адаптації, які сприяють відновленню дітей у звичному середовищі. Це важливо для розвитку їхніх соціальних навичок, реінтеграції в громаду та налагодження зв'язків із однолітками й дорослими, що сприяє повноцінному особистісному розвитку.

Теоретичні основи соціальної роботи також важливі для створення державної політики в сфері захисту прав дітей, постраждалих від війни. Вони забезпечують наукове підґрунтя для розробки законодавчих ініціатив, які регулюють соціальні послуги, стандарти допомоги та правові механізми захисту.

Отже, теоретичні аспекти соціальної інтеграції та реінтеграції примусово переміщених, депортованих та евакуйованих внаслідок війни дітей охоплюють різноманітні моделі й концепції, що допомагають зрозуміти складність цих процесів. Психологічні, соціальні, культурні та політичні фактори впливають на успішність інтеграції й реінтеграції дітей, зокрема вимагає комплексного підходу до розробки та впровадження відповідних стратегій і програм. Вбачаємо за необхідне розробити ефективні механізми підтримки для забезпечення благополуччя й успішної адаптації дітей, які постраждали від збройних конфліктів.

РОЗДІЛ 2

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА РЕІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ, ЯКИХ ПОВЕРНУТО НА БАТЬКІВЩИНУ, ПІСЛЯ ЇХ РЕПАТРІАЦІЇ

2.1 Опис авторського пілотного соціального проєкту Координаційного ресурсного центру соціальної інтеграції та реінтеграції репатрійованих дітей

Актуальність проєкту. У сучасних умовах військових конфліктів і пов'язаних з ними наслідків для дітей питання їхньої соціальної інтеграції та реінтеграції набуває виняткової актуальності. Діти, які зазнали впливу збройних дій, переживають різноманітні форми стресу і травм, що впливають на їхній психоемоційний стан, соціальне життя та навчання. Відновлення психологічної стабільності, надання соціальної та освітньої підтримки стають ключовими умовами для того, щоб допомогти дітям повернутися до повноцінного життя.

Сучасні дані свідчать, що кількість дітей, які потребують репатріації, продовжує зростати, і потреби цих дітей у спеціалізованій допомозі є значними. Тому важливим є створення інфраструктури підтримки та реабілітації, яка забезпечить їм не тільки повернення додому, але й ефективну соціальну адаптацію, враховуючи їхній унікальний досвід та потреби.

Важливість проєкту. Проєкт «Координаційного ресурсного центру соціальної інтеграції та реінтеграції репатрійованих дітей» (далі – Центр) має ключове значення для підтримки та реабілітації цих дітей, адже центр здатний комплексно охопити всі аспекти інтеграції. Завдяки координації між державними структурами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами такий Центр забезпечить:

- *соціально-психологічну допомогу*: системну роботу з фахівцями для подолання травматичних наслідків війни та конфліктів, що сприяє відновленню довіри, соціальної активності та психічного здоров'я дітей;
- *соціальну інтеграцію*: дітям будуть створені умови для соціальної адаптації через інтеграційні заходи та розвиваючі програми, що формуватимуть соціальні навички та відчуття приналежності до громади;
- *освітню підтримку*: дітям, які через збройні конфлікти втратили можливість повноцінно навчатися, пропонуватимуться адаптовані програми навчання, що сприятимуть успішній інтеграції в шкільне середовище та поверненню до стабільного навчального процесу.

Координаційний ресурсний центр соціальної інтеграції та реінтеграції репатрійованих дітей – це важлива соціальна ініціатива, що відповідає сучасним викликам та потребам суспільства. Він дозволить забезпечити ефективну підтримку та соціальну реабілітацію дітей, допомагатиме їм адаптуватися до мирного життя, створюватиме умови для успішного особистісного розвитку та інтеграції в суспільство. Такий центр є важливим внеском у побудову стабільного та соціально відповідального суспільства, яке піклується про своїх найвразливіших членів – дітей.

**Опис пілотного соціального проєкту «Координаційний
ресурсний центр соціальної інтеграції та реінтеграції
репатрійованих дітей»**

Мета проєкту - забезпечення комплексної підтримки для успішної інтеграції та реінтеграції дітей, які повертаються на батьківщину після збройних конфліктів, створення безпечного та підтримуючого середовища, що допоможе дітям подолати наслідки травматичних подій і відновити їхнє психосоціальне благополуччя.

Завдання проєкту:

1. забезпечення репатрійованим дітям доступу до психологічної, соціальної та медичної підтримки,
2. надання освітніх програм та культурних заходів для їхньої інтеграції у суспільство,
3. підготовка сімей та громад до прийому репатрійованих дітей,
4. організація постійного моніторингу стану дітей, їхньої адаптації та соціальної інтеграції,
5. координація з державними органами, міжнародними організаціями та НУО для забезпечення дітей всіма необхідними ресурсами.

Цільова аудиторія:

- репатрійовані діти віком від 5 до 17 років, які зазнали травматичного досвіду через збройні конфлікти;
- сім'ї та опікуни репатрійованих дітей;
- представники громад, у які повертаються діти.

Основні етапи реалізації проєкту: організаційний етап; розробка програм соціальної, психологічної та освітньої підтримки; підтримка сімей та громад; координація та моніторинг; ресурсне забезпечення та розвиток матеріально-технічної бази.

Організаційний етап. На першому етапі відбуватимуть наступні види діяльності: *створення команди:* підбір фахівців – психологів, соціальних працівників, педагогів, медичних працівників та координаторів; *співпраця з державними органами:* налагодження партнерства з органами соціального захисту, місцевими школами, медичними закладами та центрами психологічної допомоги; *партнерство з міжнародними організаціями:* співпраця з ЮНІСЕФ, Червоним Хрестом, іншими міжнародними НУО для координації допомоги.

Організаційний етап є ключовим у процесі запуску пілотного проєкту «Координаційний ресурсний центр соціальної інтеграції та

реінтеграції репатрійованих дітей», оскільки саме на цьому етапі визначаються всі основні аспекти та ресурси для ефективного функціонування Центру. Даний етап передбачає підготовку необхідних умов для початку роботи Центру, а також створення основи для успішної реалізації послуг з підтримки дітей, які повернулися на Батьківщину після примусового переміщення чи депортації. **Основні складові організаційного етапу** включають:

1. Формування цілей та завдань Центру. *Чітке визначення місії та цілей Центру:* основною метою є забезпечення соціальної інтеграції та реінтеграції дітей після повернення, допомога в адаптації до нового оточення та надання необхідної психологічної, освітньої й соціальної підтримки. *Формування завдань, що відповідають потребам дітей:* до завдань Центру входять психосоціальна підтримка, допомога в освітньому процесі, забезпечення правового захисту та створення сприятливих умов для соціалізації дітей.

2. Залучення спеціалістів та розподіл обов'язків. *Набір команди фахівців:* підбір кадрів є основою успішної роботи Центру. До команди повинні увійти психологи, соціальні працівники, юристи, педагоги, реабілітологи, які матимуть відповідну кваліфікацію для роботи з дітьми, що зазнали травматичного досвіду. *Чіткий розподіл обов'язків та визначення відповідальних осіб:* важливо призначити координатора проекту, який буде відповідати за загальну діяльність Центру, а також визначити ролі кожного фахівця, що сприяє ефективній координації діяльності та якості надання послуг.

3. Забезпечення матеріально-технічної бази. *Підбір та облаштування приміщення для Центру:* приміщення повинно бути зручним, безпечним та сприятливим для роботи з дітьми, а також мати окремі кімнати для консультацій, групових занять та ігрових активностей. *Забезпечення обладнанням та матеріалами:* Центр потребує сучасного обладнання – комп'ютерів, інтерактивних дошок,

матеріалів для творчих занять, мобільних пристроїв для моніторингу психологічного стану та спеціальних методичних матеріалів.

4. Розробка методичних програм та інноваційних підходів.

Вибір методів та розробка індивідуальних програм для дітей: на цьому етапі здійснюється розробка методик соціальної роботи, які передбачають індивідуальний підхід до кожної дитини з урахуванням її травматичного досвіду. Важливими є програми психологічної підтримки, психосоціальної реабілітації та програми інтеграції. *Інтеграція інноваційних технологій та цифрових рішень:* Центр планує використовувати цифрові платформи, мобільні додатки для моніторингу емоційного стану та інші інноваційні інструменти, що полегшують адаптацію дітей.

5. Формування партнерських зв'язків та налагодження взаємодії з міжнародними та національними організаціями.

Залучення національних і міжнародних партнерів: налагодження зв'язків з державними та громадськими організаціями, а також міжнародними партнерами, такими як ЮНІСЕФ та іншими установами, що можуть надати фінансову та консультативну підтримку Центру. *Створення мережі співпраці з освітніми установами, лікарнями та місцевими службами підтримки:* це сприяє розширенню спектру послуг, які Центр може надати дітям, та забезпечує комплексний підхід до їхньої підтримки.

6. Інформаційно-просвітницька кампанія. *Проведення інформаційних кампаній для громадськості та батьків:* важливо організувати заходи, спрямовані на підвищення обізнаності суспільства про мету та завдання Центру, щоб залучити громадськість до підтримки його діяльності. *Інформаційна підтримка через ЗМІ та соціальні мережі:* створення офіційного веб-сайту та сторінок у соціальних мережах дозволить інформувати батьків, представників громадськості та дітей про можливості Центру, розклад занять і доступні послуги.

7. Розробка системи моніторингу та оцінки якості роботи Центру. *Впровадження механізмів моніторингу:* регулярне відстеження результатів роботи Центру через опитування батьків, дітей і фахівців дозволить визначити ефективність послуг та адаптувати програми до потреб дітей. *Розробка критеріїв оцінки ефективності послуг:* створення критеріїв, таких як рівень соціальної адаптації дітей, психологічна стабільність, успіхи в навчанні, допоможе проводити об'єктивну оцінку прогресу дітей та ефективності роботи Центру.

Організаційний етап реалізації пілотного соціального проекту «Координаційний ресурсний центр соціальної інтеграції та реінтеграції репатрійованих дітей» є основоположним для забезпечення його ефективної роботи. Завдяки комплексній підготовці – від формування команди спеціалістів до матеріально-технічного забезпечення, налагодження партнерських відносин і системи моніторингу – Центр зможе забезпечити стабільне й якісне надання допомоги дітям, які повернулися після примусового переміщення або депортації, та сприяти їхній повноцінній інтеграції в українське суспільство.

Другий етап «Розробка програм соціальної, психологічної та освітньої підтримки» в межах реалізації пілотного соціального проекту «Координаційний ресурсний центр соціальної інтеграції та реінтеграції репатрійованих дітей» включатиме *соціально-психологічну допомогу у вигляді* індивідуальних та групових сесій, програм арт-терапії, ігрової терапії для зменшення тривожності та подолання психологічних травм, *соціальну інтеграцію* як навчання соціальним навичкам, організація групових занять та заходів для формування дружніх стосунків серед дітей, *освітню підтримку* через адаптовані освітні програми для дітей, які не відвідували школу під час війни, інтеграція в місцеві школи через індивідуальні навчальні плани, *культурну адаптацію* дітей завдяки заняттям, що включають ознайомлення з культурними традиціями та мовою.

Другий етап пілотного соціального проекту «Координаційний ресурсний центр соціальної інтеграції та реінтеграції репатрійованих дітей» спрямований на розробку комплексних програм підтримки для забезпечення повної реінтеграції дітей після повернення на Батьківщину. Він включає три основні компоненти: соціальну підтримку, психологічну реабілітацію та освітню інтеграцію, розроблені з урахуванням травматичного досвіду та особливих потреб дітей, які постраждали внаслідок примусового переміщення або депортації.

1. Соціальна підтримка буде заключатися в розробці та запровадженні *програми соціалізації та інтеграції в суспільство*. (розробка програм, що сприяють адаптації дітей до місцевого середовища, включаючи розвиток навичок комунікації, вирішення конфліктів і співпраці з однолітками), *у створенні груп взаємодопомоги для дітей та їхніх сімей* (такі групи надають дітям можливість спілкуватися з тими, хто має подібний досвід, сприяють зниженню рівня тривожності та покращують емоційний стан), *у налагодженні контактів із місцевими організаціями* (Центр має співпрацювати з місцевими соціальними службами, школами та організаціями для інтеграції дітей у громади та забезпечення доступу до необхідних соціальних послуг).

2. Психологічна підтримка – це *програми психологічної реабілітації* (оскільки діти часто зазнають значних психологічних травм, необхідно розробити програми індивідуальної та групової терапії, що допоможуть їм подолати стрес, тривожність, депресію та інші наслідки травматичного досвіду), *використання інноваційних методів реабілітації* (для підвищення ефективності програм можуть застосовуватися арт-терапія, ігротерапія, казкотерапія та інші методики, що сприяють вираженню емоцій, зняттю стресу й відновленню психологічної рівноваги), *розробка онлайн-програм для дистанційної підтримки* (Центр передбачає створення мобільних додатків або онлайн-платформ, через які діти й батьки зможуть отримувати психологічну

допомогу у разі віддаленості або інших обмежень у доступі до очних консультацій).

3. Освітня підтримка включатиме *індивідуальні програми навчання та адаптації в школі* (розробка планів для повернення дітей до навчального процесу, що враховують їхній досвід і потреби, це може включати прискорені курси для заповнення прогалин в освіті або альтернативні навчальні програми), *психолого-педагогічний супровід у школах* (програми передбачають підтримку вчителів і психологів у школах, щоб вони могли розуміти особливості поведінки дітей, що пережили травми, та сприяти їхній інтеграції), *освітні програми для батьків і опікунів* (навчальні курси та семінари для батьків допоможуть їм краще розуміти потреби дітей, їхній психологічний стан та методи підтримки навчання вдома).

4. Оцінка та адаптація програм на основі зворотного зв'язку пов'язані зі *збором зворотного зв'язку від дітей, батьків і спеціалістів* (після початкового впровадження програм Центр планує регулярно збирати відгуки про ефективність заходів, це допоможе визначити, наскільки успішно діти адаптуються та які аспекти потребують удосконалення) та *адаптацією програм на основі індивідуальних потреб* (оскільки кожна дитина унікальна, важливо розробляти програми з можливістю їх індивідуалізації залежно від конкретних потреб, наявних труднощів і ступеня адаптації).

Другий етап пілотного соціального проекту є вирішальним для створення комплексної підтримки репатрійованих дітей. Застосування індивідуального підходу та інноваційних технологій у соціальній, психологічній і освітній підтримці дозволяє не лише забезпечити дітей необхідною допомогою, але й сприяти їхній швидшій адаптації до нового соціального середовища. Розробка таких програм є ключовою для досягнення цілей реінтеграції та забезпечення добробуту дітей.

Третій етап «Підтримка сімей та громад» пілотного соціального проекту «Координаційний ресурсний центр соціальної інтеграції та реінтеграції репатрійованих дітей» включатиме наступні форми роботи: *підготовка сімей* (проведення тренінгів та консультацій для батьків та опікунів про потреби та емоційний стан дітей, які пережили травматичний досвід), *підготовка громад* (організація інформаційних кампаній, освітніх заходів для громад, спрямованих на запобігання стигматизації, створення підтримуючого середовища для дітей).

Третій етап проекту «Підтримка сімей та громад» є ключовим для забезпечення повноцінної адаптації та інтеграції репатрійованих дітей у нове середовище. Цей етап включає комплекс заходів, спрямованих на підтримку сімей, у яких виховуються діти після примусового переміщення, а також роботу з громадами, щоб сприяти створенню безпечного, сприятливого та підтримуючого середовища для дітей. Основні напрямки роботи на цьому етапі включають підтримку батьків та опікунів, навчання громадських лідерів і підвищення обізнаності громадськості.

1. Психологічна та соціальна підтримка сімей – це *програми психологічного консультування для батьків та опікунів* (батьки та опікуни також можуть відчувати емоційне виснаження або труднощі в розумінні поведінки дітей після травматичного досвіду, психологічна підтримка допоможе їм справлятися з власними емоціями, зрозуміти потреби дітей та підтримувати їх у процесі адаптації), *соціальні служби підтримки для сімей* (включають допомогу у вирішенні побутових питань, отримання соціальних виплат та доступ до послуг охорони здоров'я. Це особливо важливо для сімей, які переживають матеріальні труднощі та потребують додаткової підтримки для стабільного функціонування), *групи підтримки для батьків та дітей* (Центр організовує групи підтримки для батьків, де вони можуть ділитися досвідом, отримувати поради від фахівців та підтримувати один одного,

що допомагатиме знизити рівень стресу і створить атмосферу взаєморозуміння та допомоги).

2. Освітні та просвітницькі програми для громад включатимуть *семінари та тренінги для місцевих лідерів і представників громадських організацій* (навчальні заходи для тих, хто має вплив на місцевому рівні, щоб вони могли краще розуміти потреби репатрійованих дітей і їхніх сімей та підтримувати ініціативи, що сприяють інтеграції), *підвищення обізнаності місцевої громади про специфічні потреби дітей, які пережили травматичний досвід* (інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення рівня толерантності та розуміння серед місцевих жителів. Це включає освітні матеріали, публікації в місцевих медіа та організацію громадських заходів), *формування мережі підтримки дітей у школах та інших освітніх закладах* (освітні заклади відіграють важливу роль у соціалізації дітей, тому проведення просвітницької роботи серед педагогів та учнів сприяє формуванню більш сприятливого середовища, Центр співпрацюватиме з навчальними установами, щоб забезпечити додаткову підтримку дітям та підготувати педагогів до роботи з травмованими дітьми).

3. Створення системи соціальної взаємодії та активної участі громад відбуватиметься через *організацію спільних заходів для дітей, сімей та громади* (це можуть бути спортивні заходи, творчі майстер-класи, свята, які сприятимуть соціалізації дітей та створенню позитивних зв'язків із членами громади), *залучення волонтерів із місцевих громад* (підготовка волонтерів, які можуть допомагати дітям та їхнім сім'ям у процесі адаптації, сприяє активнішій участі громади в інтеграційних процесах), *формування механізмів зворотного зв'язку* (важливо забезпечити, щоб члени громади мали можливість ділитися думками про роботу Центру, надавати пропозиції та брати активну участь у розробці нових ініціатив. Це допоможе Центру вдосконалювати програми й орієнтуватися на актуальні потреби громади та сімей).

4. Розробка механізмів для стійкого розвитку підтримки сімей та громад буде здійснюватися завдяки *інституціоналізації програм підтримки сімей та громад* (після завершення пілотного проекту частину програм буде передано місцевим організаціям або громадам для подальшої реалізації, це включає розробку рекомендацій та підтримку місцевих служб у проведенні відповідної діяльності), *налагодженню співпраці з місцевою владою* (Центр розробляє програми у співпраці з місцевою владою, щоб забезпечити сталість підтримки після завершення проекту), *залученню донорів для фінансової підтримки програм* (для підтримки проекту в довгостроковій перспективі Центр працює над залученням фінансування з міжнародних організацій та національних донорів).

Етап «Підтримка сімей та громад» сприяє створенню комплексної системи підтримки, що охоплює не лише дітей, але й їхні родини та громади. Завдяки освітнім і просвітницьким програмам, формуванню мережі підтримки, залученню місцевих волонтерів і активній взаємодії з громадськістю, Центр сприяє кращій адаптації репатрійованих дітей і формує позитивний суспільний клімат. Розвиток стійких механізмів забезпечить сталість допомоги навіть після завершення проекту.

Четвертий етап «Координація та моніторинг» в межах реалізації пілотного соціального проекту «Координаційний ресурсний центр соціальної інтеграції та реінтеграції репатрійованих дітей» включатиме *моніторинг прогресу дітей* (проведення регулярних оцінок психологічного, соціального та освітнього стану кожної дитини), *аналіз ефективності* (оцінка ефективності програми з можливістю корекції заходів на основі потреб дітей), *щомісячні звіти* (відстеження прогресу, регулярна звітність партнерам, державним органам та міжнародним організаціям).

Четвертий етап проекту, «Координація та моніторинг», спрямований на забезпечення узгодженості дій усіх учасників проекту та

здійснення контролю за реалізацією поставлених завдань і досягненням результатів. Цей етап є фундаментальним для ефективного управління ресурсами, адаптації програм до реальних умов і постійного покращення діяльності Центру. Основні завдання етапу включають координацію між структурними підрозділами, моніторинг процесу надання послуг, збір зворотного зв'язку та оцінку ефективності проекту.

1. Координація роботи учасників проекту відбуватиметься завдяки *взаємодії між фахівцями Центру та зовнішніми партнерами* (це забезпечує узгодженість дій соціальних працівників, психологів, освітян і волонтерів. Регулярні координаційні зустрічі допомагають обмінюватися інформацією про поточний стан проекту, визначати потреби та розподіляти ресурси), *через співпрацю з місцевими установами та організаціями* (Центр налагоджує співпрацю з місцевими соціальними службами, навчальними закладами, громадськими організаціями, що дозволяє ефективніше використовувати локальні ресурси та адаптувати програми до особливостей місцевих громад), *завдяки залученню державних і міжнародних структур для додаткової підтримки* (координація з державними органами та міжнародними організаціями забезпечує доступ до додаткових фінансових і людських ресурсів, необхідних для виконання проекту).

2. Моніторинг процесу надання послуг і виконання плану буде відбуватися завдяки розробці системи показників для моніторингу (встановлення ключових показників ефективності (KPI) для оцінки прогресу проекту, це можуть бути кількість охоплених дітей і сімей, рівень залученості громади, ефективність навчальних і реабілітаційних програм), *щоденному моніторингу діяльності та регулярним звітам* (включає контроль за виконанням завдань на кожному етапі та регулярну звітність, що дозволяє вчасно виявляти можливі проблеми та оперативно вносити корективи.), а також завдяки *оцінці потреб і адаптації послуг* (під час моніторингу команда Центру виявляє нові

потреби, що виникають у дітей, сімей або громад, і адаптує програми, аби вони відповідали цим потребам).

3. Збір зворотного зв'язку та оцінка ефективності буде проведено через *опитування та інтерв'ю з дітьми, батьками, громадськими партнерами та працівниками* (це дозволяє зрозуміти, наскільки програми Центру відповідають очікуванням, виявити сильні сторони та слабкі місця в діяльності), *аналіз даних для корекції програм* (зібрані дані використовуються для покращення існуючих методик і програм, що сприяє ефективнішій соціальній інтеграції та реабілітації дітей), *відстеження довгострокових результатів* (моніторинг змін у стані дітей та сімей після завершення безпосередньої участі у програмах Центру допомагає визначити довготривалі ефекти діяльності Центру).

4. Забезпечення прозорості та звітності перед громадами та партнерами – це *публікація результатів проекту* (Центр інформує громадськість про досягнення та результати через звіти, інформаційні бюлетені та інші засоби комунікації, що сприяє підвищенню рівня довіри та підтримки з боку місцевих громад і партнерів) та *організація публічних заходів для звітування* (проведення звітних конференцій, презентацій результатів діяльності та обговорення планів на майбутнє із залученням усіх зацікавлених сторін).

5. Оцінка перспектив і сталості проекту полягатиме в *аналізі стійкості досягнень* (важливим етапом є визначення ефективності інтеграції та адаптації дітей, а також довгострокових результатів соціальної підтримки для сімей і громад), *розробці рекомендацій щодо подальшого розвитку проекту* (на основі моніторингу та зворотного зв'язку будуть сформульовані рекомендації для вдосконалення програм і продовження діяльності на більшій території або в інших громадах) та *пошуку фінансових джерел для продовження проекту* (Центр шукає додаткове фінансування для сталого розвитку проекту з метою

забезпечення довготривалої підтримки дітям і сім'ям, а також розширення програми на нові регіони).

Четвертий етап проекту «Координація та моніторинг» є критично важливим для успішної реалізації поставлених завдань і досягнення бажаних результатів. Систематична координація між учасниками проекту, моніторинг процесів, регулярний збір зворотного зв'язку та оцінка результатів забезпечують гнучкість проекту та можливість постійного вдосконалення.

П'ятий етап «Ресурсне забезпечення та розвиток матеріально-технічної бази» пілотного соціального проекту «Координаційний ресурсний центр соціальної інтеграції та реінтеграції репатрійованих дітей» полягатиме в *технічному обладнанні та матеріалах* (оснащення центру навчальними матеріалами, обладнанням для творчих занять, спортивним інвентарем, а також забезпечення сучасними засобами для психологічної реабілітації) та *фінансуванні* (пошук фінансових ресурсів через гранти, партнерські програми з міжнародними організаціями).

Очікувані результати пілотного соціального проекту «Координаційний ресурсний центр соціальної інтеграції та реінтеграції репатрійованих дітей»:

- забезпечення всебічної підтримки репатрійованих дітей, що сприяє зниженню рівня тривожності та стресу, поліпшенню їхнього психоемоційного стану;
- успішна соціальна та освітня інтеграція дітей у громади та навчальні заклади;
- підвищення рівня обізнаності громад та сімей, створення сприятливого середовища для прийому дітей;
- модель ефективної реабілітації та інтеграції, що може бути застосована і в інших громадах країни.

Оцінка ефективності пілотного соціального проекту «Координаційний ресурсний центр соціальної інтеграції та реінтеграції репатрійованих дітей»:

1. *соціальні показники*: рівень інтеграції дітей у суспільство, участь у соціальних та освітніх заходах, зниження випадків соціальної ізоляції,
2. *психологічні показники*: покращення психоемоційного стану дітей за результатами регулярних психологічних обстежень,
3. *освітні показники*: успішність адаптації до навчання та покращення академічних результатів,
4. *зворотний зв'язок від дітей та їхніх родин*: проведення анонімних опитувань та інтерв'ю для оцінки якості наданих послуг та їхньої корисності.

Перспективи розвитку пілотного соціального проекту «Координаційний ресурсний центр соціальної інтеграції та реінтеграції репатрійованих дітей»:

- *масштабування* (на основі успішного досвіду центр може стати пілотним і бути масштабованим на інші регіони з репатрійованими дітьми);
- *міжнародне партнерство* (поглиблення співпраці з міжнародними організаціями для обміну досвідом та залучення додаткових ресурсів);
- *створення національної мережі центрів* (вихід на загальнодержавний рівень з метою створення мережі таких центрів у всіх регіонах, що приймають репатрійованих дітей).

Бюджет та ресурси соціального проекту:

- *фінансування*: залучення грантів, партнерських організацій, місцевих бюджетів та благодійних фондів,
- *матеріально-технічні ресурси*: приміщення для Центру, обладнання для занять, меблі, навчальні матеріали,

- *персонал*: психологи, соціальні працівники, медичний персонал, координатори, адміністративний персонал.

Таким чином, Координаційний ресурсний центр стане ключовою ланкою в процесі інтеграції та реінтеграції репатрійованих дітей, допомагаючи їм подолати наслідки воєнних подій, відновити стабільність та побудувати успішне майбутнє.

2.2 Рекомендації щодо перспектив запровадження інноваційних технологій соціальної роботи з примусово переміщеними, депортованими та евакуйованими внаслідок війни дітей після їх повернення на Батьківщину

Сьогодні в умовах глобальних криз та воєнних конфліктів, особливо в Україні, питання репатріації та інтеграції дітей, які зазнали травматичних переживань, є надзвичайно актуальним. Оскільки багато з цих дітей потребують особливого підходу і всебічної підтримки для успішної реінтеграції в суспільство, впровадження інноваційних технологій соціальної роботи може забезпечити їхню ефективну соціальну та психологічну адаптацію, створюючи для них стабільне та підтримуюче середовище.

Розроблення рекомендацій щодо запровадження інноваційних технологій є важливим кроком для соціальної роботи, оскільки дозволить покращити психологічну та емоційну підтримку дітей завдяки використанню сучасних методик, таких як віртуальна реальність, арт-терапія, онлайн-консультування, що дозволить значно ефективніше працювати з дітьми, які пережили травматичний досвід; дозволить створити інклюзивне освітнє середовище за допомогою сучасних цифрових платформ, що включають індивідуалізовані навчальні програми, забезпечують дітям можливість інтеграції до шкільної системи після повернення, незалежно від того, чи є вони у

віддалених або важкодоступних місцях; дозволить підвищити доступність послуг, а саме інноваційні технології можуть допомогти охопити більшу кількість дітей, що мають обмежений доступ до традиційних соціальних послуг. Наприклад, мобільні застосунки для підтримки сімей, інформаційні платформи, цифрові посібники з підтримки репатрійованих дітей.

Необхідність впровадження інноваційних технологій у соціальну роботу пояснюється низкою чинників:

- відсутність стандартних підходів до роботи з репатрійованими дітьми: в Україні є недостатньо розроблених методик, орієнтованих саме на повернення дітей після конфліктів, тому інноваційні технології надають можливість створення нових, більш адаптованих програм;
- підвищення ефективності соціальної реінтеграції: індивідуальний підхід до роботи з кожною дитиною з використанням технологій підвищує шанси на їх успішну інтеграцію та знижує ризики виникнення проблем у майбутньому;
- створення системи раннього реагування: технології дозволяють моніторити стан дітей, аналізувати їхні потреби в реальному часі та надавати необхідну допомогу своєчасно.

Розробка та впровадження рекомендацій щодо використання інноваційних технологій у соціальній роботі дозволять забезпечити швидкий доступ до підтримки дітям і їхнім сім'ям після повернення, полегшити процес інтеграції дітей у соціальне та освітнє середовище, створити механізми для системного відстеження та аналізу потреб репатрійованих дітей для більш ефективного розподілу ресурсів.

Отже, актуальність та необхідність розроблення рекомендацій для впровадження інноваційних технологій у соціальну роботу з дітьми, які постраждали внаслідок війни, є критично важливою для подолання довготривалих наслідків депортації та примусового переміщення.

Інноваційні технології стануть невід'ємною частиною системи соціальної підтримки, сприяючи відновленню нормального життя дітей на Батьківщині.

Запровадження інноваційних технологій у соціальній роботі з дітьми, які повернулися на Батьківщину після примусового переміщення, депортації або евакуації, є важливим кроком для надання їм ефективної та комплексної допомоги. Для вдосконалення підходів та забезпечення стабільної інтеграції дітей в українське суспільство можна застосувати наступні рекомендації:

1. Розвиток цифрових платформ для психологічної та соціальної підтримки: *створення онлайн-платформ для консультацій та використання мобільних додатків для моніторингу емоційного стану.* Налагодження доступу до психологічних і соціальних консультацій через цифрові платформи дозволяє отримувати підтримку незалежно від місця перебування дитини. Спеціальні програми для смартфонів можуть допомогти фахівцям відстежувати рівень тривожності, стресу та загального емоційного стану дитини, що сприяє своєчасному наданню необхідної підтримки.

2. Інтерактивні методи навчання та адаптації: *використання технологій віртуальної та доповненої реальності (VR та AR) та інтерактивні освітні програми.* Завдяки VR та AR можна створювати безпечні, контрольовані симуляції реальних ситуацій, де діти можуть навчатися навичкам комунікації, розв'язання конфліктів і соціальної взаємодії. Інноваційні платформи для навчання можуть забезпечити персоналізоване навчання, що допоможе дітям швидше відновити освітні прогалини, адаптуючи процес навчання до їхніх можливостей та потреб.

3. Створення програм для соціалізації та відновлення зв'язків з родинами: *програми групової терапії й активності на основі спільнот та організація спеціалізованих таборів і клубів.* Групові сесії, що

залучають родичів та однолітків, допомагають дітям знову адаптуватися до звичного кола та відновити комунікаційні навички. Це можуть бути адаптаційні табори чи клуби для дітей, де вони можуть взаємодіяти з однолітками в безпечному середовищі, розвиваючи навички співпраці та спілкування.

4. Розробка програм підтримки для батьків та опікунів: навчальні програми для батьків з використанням інноваційних методик і робота Центрів допомоги для сімей з фахівцями-психологами та соціальними працівниками. Застосування цифрових ресурсів та тренінгів для батьків щодо взаємодії з дітьми, які зазнали травм, допомагає зрозуміти, як правильно підтримувати їх. Забезпечення доступу до консультативної підтримки для сімей, які стикаються з труднощами в адаптації дитини, сприяє стабілізації сімейного середовища.

5. Розвиток системи моніторингу та аналітики для оцінки потреб і ефективності підтримки: використання технологій Big Data для аналізу потреб дітей та розробка національної бази даних для моніторингу процесу адаптації. Збір даних про особистісні та освітні потреби дітей дозволяє швидко виявляти найпоширеніші проблеми та розробляти конкретні стратегії допомоги. Така база допоможе соціальним працівникам, психологам і освітянам відстежувати прогрес дітей після повернення та своєчасно реагувати на зміни в їхньому психосоціальному стані.

6. Залучення штучного інтелекту та машинного навчання для персоналізації допомоги: індивідуальні психологічні програми на основі AI та рекомендаційні системи для розвитку навичок. Моделі штучного інтелекту можуть допомогти створювати індивідуальні програми психологічної допомоги, адаптовані до особливостей і стану кожної дитини. На основі даних про інтереси, здібності та емоційний стан

дитини, ШІ може пропонувати персоналізовані заняття та активності для її розвитку.

7. Активізація міжнародної співпраці для впровадження передових практик: *інтернаціональні навчальні програми й обмін досвідом та ініціація грантів і підтримки для інноваційних проектів.* Створення програм обміну досвідом з іноземними соціальними службами дозволяє інтегрувати передові методики, які зарекомендували себе у світовій практиці. Залучення фінансової підтримки від міжнародних організацій сприяє впровадженню інновацій, таких як цифрові платформи, додатки для моніторингу стану та VR для реабілітації.

Таким чином, удосконалення процесу соціальної роботи з дітьми, що повернулися на Батьківщину після примусового переміщення, депортації чи евакуації, можливе лише за умови інтеграції інноваційних технологій, які допомагають забезпечити всебічну підтримку та адаптацію. Застосування таких технологій сприятиме підвищенню ефективності допомоги, адаптації та реінтеграції дітей у соціальне середовище, допомагаючи повернути їм відчуття безпеки, стабільності та сприятливих умов для розвитку.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало можливість дійти наступних висновків:

1. Аналіз вітчизняного досвіду та міжнародної співпраці у процесі репатріації депортованих, примусово переміщених та евакуйованих українських дітей свідчить про важливість і складність цього процесу як інструменту відновлення справедливості. В умовах сучасного збройного конфлікту в Україні репатріація дітей набула актуальності й стала пріоритетом для державної політики та громадянського суспільства, оскільки захист прав дітей та їхнє повернення в безпечне середовище є питанням гуманітарного та етичного значення. Український досвід свідчить про необхідність створення державних і громадських ініціатив, таких як координаційні центри, кризові служби й програми підтримки сімей, що допомагають забезпечувати повернення дітей додому. У цьому процесі важливу роль відіграє підтримка міжнародних партнерів, включаючи ООН, ЮНІСЕФ, Червоний Хрест, що допомагають фінансово, юридично й організаційно. Завдяки міжнародній співпраці вдається організувати безпечне повернення дітей, а також забезпечувати психологічну й соціальну підтримку, необхідну для їхньої адаптації та інтеграції після повернення. Тому успішна репатріація українських дітей потребує не лише національних ресурсів, але й координації з міжнародними структурами для ефективного захисту прав дітей і відновлення справедливості. Це підкреслює важливість формування міжнародних стандартів і інтеграції найкращих практик, спрямованих на підтримку найуразливіших категорій населення.

2. Репатріація депортованих, примусово переміщених та евакуйованих дітей є важливою гуманітарною ініціативою, що має забезпечити відновлення справедливості та захист прав дитини. Завдяки поверненню на батьківщину, діти отримують можливість реабілітації,

інтеграції та стабільного розвитку в мирних умовах, що є важливим завданням для держави та світової спільноти в умовах сучасних глобальних викликів. Ефективна реалізація процесу репатріації дітей потребує комплексного підходу та координації між державними структурами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами. Кожен з елементів, від правової підтримки до соціальної адаптації, є важливим для створення сприятливих умов, які забезпечують дітям безпечне повернення, повноцінний розвиток та інтеграцію у мирне життя. Теоретичні аспекти соціальної роботи з примусово переміщеними, депортованими та евакуйованими дітьми мають надзвичайно важливе значення, адже вони забезпечують системний і науково обґрунтований підхід до надання допомоги. Використання цих теоретичних засад дозволяє не лише більш чутливо й ефективно підходити до проблем постраждалих дітей, але й сприяє створенню комплексних програм підтримки, що забезпечують стабільне емоційне й соціальне середовище для їхнього відновлення та розвитку.

3. Авторами дослідження розроблено пілотний соціальний проєкт «Координаційний ресурсний центр соціальної інтеграції та реінтеграції репатрійованих дітей». Вважаємо, що запропонований Центр є вкрай необхідним через зростаючу кількість дітей, які потребують допомоги; брак спеціалізованих реабілітаційних закладів; потребу у створенні стійкої інфраструктури підтримки репатрійованих на Батьківщину дітей з метою підвищення ефективності соціальних послуг нужденним категоріям населення. Сучасні військові конфлікти призвели до того, що тисячі дітей залишаються без підтримки, зазнають психологічних та фізичних травм, а їхнє соціальне та емоційне благополуччя під загрозою. Незважаючи на міжнародну допомогу, в багатьох країнах, які стикаються з наслідками збройних конфліктів, існує обмежений доступ до спеціалізованих центрів, де діти можуть отримати всебічну підтримку. Такий центр дозволяє побудувати довгострокову систему

реабілітації, яка стане основою для подальшого зростання та розвитку програм підтримки для репатрійованих дітей. Центр може стати моделлю для інших громад і міст у країні, сприяючи створенню загальнодержавної мережі підтримки для дітей, які постраждали від війни.

4. З початком збройного конфлікту тисячі дітей були примусово депортовані або евакуйовані, що спричинило порушення їхніх соціальних зв'язків, розвиткових та навчальних можливостей. Ці діти часто стикаються з психологічними травмами, емоційними порушеннями та соціальною ізоляцією. Запропоновані авторами дослідження рекомендації щодо застосування інноваційних технологій в соціальній роботі з такими дітьми можуть надати нові ефективні способи підтримки дітей через сучасні методики, цифрові інструменти та підходи, що покращуватимуть якість надання соціальних послуг і підвищуватимуть їх доступність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаров Д., Коваль Д., Нуріджян Г. і Венгер, В. Розуміння дій Росії в Україні як злочину геноциду. *Журнал міжнародного кримінального правосуддя*, Том 21, № 2, 2023, с. 233-264. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://academic.oup.com/jicj/article/21/2/233/7197410>
2. Аналітична записка «Примусове переміщення та депортація до РФ дітей із тимчасово окупованих територій України», квітень 2023. Центр прав людини ZMINA: https://zmina.ua/wpcontent/uploads/sites/2/2023/06/children_web_ukr.pdf; Четвертий проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні, 12.12.2023. БДІПЛ. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/4/561457.pdf>
3. Асеев С. та Умланд А. В'язні як політичний товар на окупованих територіях Донбасу. *Звіти SCEEUS про права людини та безпеку у Східній Європі*, № 2, 2021. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://sceeus.se/publikationer/prisoners-as-political-commodities-in-the-occupied-areas-of-the-donbas/>
4. База даних дітей Донбасу: Хто причетний до викрадення дітей у Маріуполі. *КІБОРГ*, 22 серпня 2023 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://kiborg.news/2023/08/23/baza-danyh-dity-donbasu-hto-prychetnyy-do-vykraden-ditey-u-mariupoli/>
5. Балачук І. Російський уповноважений з прав дитини заявив, що сироту з Маріуполя, яка хотіла поїхати додому, не випустили з Росії, *Українська правда*, 4 квітня 2023 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/04/4/7396367/>

6. Білкова В., Хеллествейт К. та Штейнерте Е. Звіт про порушення та зловживання міжнародним гуманітарним правом та правом прав людини, воєнними злочинами та злочинами проти людяності, пов'язаними з насильницьким переміщенням та/або депортацією українських дітей до Російської Федерації, *Організація з безпеки та співробітництва в Європі*, 4 травня 2023 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.osce.org/odihr/542751>
7. Висновки Ради щодо боротьби з безкарністю за злочини, скоєні у зв'язку з агресивною війною Росії проти України. Рада Європейського Союзу. 15237/22, 29 листопада 2022 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15237-2022-INIT/en/pdf>
8. Висоцька Н. Конституювання ідентичності в полікультурному просторі як об'єкт теоретичної рефлексії // Україна – проблема ідентичності: людина, економіка, суспільство [Електронний ресурс]: матеріали Конференції українських випускників програм наукового стажування у США, м. Львів, 18-21 вересня, 2001 р. URL: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/Identity.pdf>. С. 12–18. (дата звернення: 18.09.2024).
9. Відповідальність посадових осіб Російської Федерації за геноцид в Україні, зокрема, за насильницьку передачу дітей однієї групи в іншу. *Інститут запобігання геноциду ім. Ю. Лемкіна*, 2022. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.lemkininstitute.com/files/ugd/9bc553_b7b957498faa441cbe88e21bf717bfe7.pdf
10. Гаврилов В. Масове викрадення Росією українських дітей може кваліфікуватися як геноцид. *Атлантична рада*, 2023. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/russias-mass-abduction-of-ukrainian-children-may-qualify-as-genocide/>

11. Даймонд Ю. Незалежний правовий аналіз порушень Російською Федерацією Конвенції про геноцид в Україні та обов'язку запобігання. *Інститут стратегії та політики «Нові лінії»*, травень 2023 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://newlinesinstitute.org/rules-based-international-order/genocide/an-independent-legal-analysis-of-the-russian-federations-breaches-of-the-genocide-convention-in-ukraine-and-the-duty-to-prevent/>

12. Європейська Комісія. Україна: Міжнародний центр з переслідування злочину агресії Росії проти України розпочинає роботу сьогодні. *Генеральний директорат з питань сусідства та переговорів про розширення*, 3 липня 2023 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/ukraine-international-centre-prosecution-russias-crime-aggression-against-ukraine-starts-operations-2023-07-03_en

13. Європейський парламент. Спільна пропозиція щодо резолюції про порушення прав людини в контексті примусової депортації українських цивільних осіб до Росії та примусового усиновлення українських дітей в Росії. 2022/2825(RSP), 14 вересня 2022 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-9-2022-0388_EN.html

14. Зарівна Д. В Україні започаткували рух Bring Back Kids UA за повернення депортованих дітей. *УкрІнформ*, 15 травня 2023 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3709679-v-ukraini-zapocatkuvali-ruh-bring-back-kids-ua-za-povernenna-deportovanih->

[ditej-zarivna.html](https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14623528.2023.2228085)

15. Іоффе Ю. Насильницьке вивезення українських дітей до Російської Федерації: Геноцид? *Журнал досліджень геноциду*, 2023. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14623528.2023.2228085>
16. Кличко В. та Кіль Т. Вкрадені життя: Переплутані діти України. Гейне, Мюнхен, 2023.
17. Козова Л. Україна за допомогою третіх країн намагається повернути викрадених РФ дітей - Подольак. *Інформаційне агентство УНІАН*, 19 липня 2023 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.unian.ua/society/ukrajina-za-dopomogoyu-trelih-krajin-namagayetsya-povernuti-ditey-vikradenih-rf-podolyak-12334374.html>
18. Краг М. та Умланд А. Українофобські фантазії російських силовиків: Справа Миколи Патрушева, 2014-2023. *Центр демократичної доброчесності*, 2023. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://democratic-integrity.eu/ukrainophobic-imaginations-of-the-russian-siloviki/>
19. Куницький О. Викрадені діти в Україні: «Список підозрюваних зростатиме». *Deutsche Welle*, 25 березня 2023 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.dw.com/en/ukraines-abducted-children-the-list-of-suspects-will-grow-longer/a-65117416>
20. Лабораторія гуманітарних досліджень Єльської школи громадського здоров'я. Системна програма Росії з перевиховання та усиновлення дітей з України. *Обсерваторія конфліктів*, 2023. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://hub.conflictobservatory.org/portal/sharing/rest/content/items/b375d161d062486fb2267ad7522f3441/data>
21. Лисогор І. Європарламент засуджує депортацію та примусове усиновлення українських дітей в Росії. *Лівий берег*, 15 вересня

- 2022 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://lb.ua/society/2022/09/15/529509_ievroparlament_zasudiv_deportatsiyu.html
22. Міжнародний кримінальний суд. Ситуація в Україні: Судді МКС видають ордери на арешт Володимира Володимировича Путіна та Марії Олексіївни Львової-Белової. Прес-реліз Міжнародного кримінального суду, 2023. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>
23. Міллс А. Катар допомагає чотирьом українським дітям повернутися додому з Росії в Україну. *Reuters*, 16 жовтня 2023 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.reuters.com/world/europe/qatar-return-three-ukrainian-children-russia-after-repatriation-talks-2023-10-16/>
24. Організація соціально–психологічного супроводу дітей, сімей, які постраждали внаслідок військових конфліктів / авт.кол.: Герило Г.М., Гніда Т.Б., Корнієнко І.О., Луценко Ю.А.; заг. ред. Ю.А. Луценко. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. 128 с.
25. Прес-центр «Україна». Як Росія викрадає дітей та незаконно переміщує українських громадян": Презентація аналітичного звіту Коаліції "Україна. П'ята ранку. *Укрінформ*, 16 січня 2023 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3650456-ak-rosia-krade-ditej-ta-nezakonno-peremisue-gromadan-ukraini-prezentacia-analiticnogo-zvitu-koalicii-ukraina-pata-ranku.html>
26. Рашевська К. Операція «Репатріація»: Як повернути українських дітей, примусово депортованих Росією? *Вища школа адвокатури*, 16 червня 2022 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.hsa.org.ua/blog/operatsiya-repatriatsiya-yak-povernuty->

[primusovo-deportovanyh-rosiyeyu-ukrayinskyh-ditej](#)

27. Російська систематична програма перевиховання та всиновлення дітей з України. Лабораторія гуманітарних досліджень Єльської школи громадського здоров'я. *Conflict Observatory*, 2023. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://hub.conflictobservatory.org/portal/sharing/rest/content/items/b375d161d062486fb2267ad7522f3441/data>
28. Семигіна Т.В. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб / Семигіна Т.В., Гусак Н.Є., Трухан С.О. Український соціум, 2015. № 2. С. 65–72.
29. Соломко Л. Тисячі депортованих та викрадених українських дітей є заручниками в руках Росії. Які механізми їхнього звільнення? *Голос Америки*, 17 березня 2023 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.holosameryky.com/a/deportovani_dity_yak_yih_zvilnyty/7008529.html
30. Спільна заява щодо насильницького переміщення, депортації та усиновлення дітей з України Росією. *Reliefweb*, 2023. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://reliefweb.int/report/ukraine/joint-statement-forcible-transfer-deportation-and-adoption-children-ukraine-russia>
31. Умланд А. Примусове вивезення Росією українських дітей без супроводу. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://hvylya.net/uk/analytics/290118-primusove-vivezennya-rosiyeyu-ukrajinskih-ditey-bez-suprovodu>
32. Уряд України. «[Діти війни](#)», 2023. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://childrenofwar.gov.ua/en/>
33. Усенко Ю. [Діти війни: викрадення Росією молодих українців як злочин геноциду](#). *Укрінформ*, 7 лютого 2023 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric->

ato/3666673-diti-vijni-vikradenna-rosieiu-malenukih-ukrainciv-ak-zlocin-genocidu.html

34. Федосюк Т., Вкрадені діти: Як Росія намагається викрасти майбутнє України. *Міжнародний центр оборони та безпеки*, 2023. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://icds.ee/wp-content/uploads/dlm_uploads/2023/02/ICDS_Analysis_The_Stolen_Children_Tetiana_Fedosiuk_February_2023.pdf
35. Хлівнюк Т.П. Проблеми соціального захисту мігрантів та біженців: контекст ефективності соціальної держави. Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень: матеріали II Міжнародної наукової конференції (Т. 2), м. Львів, 24 вересня, 2021 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2021. С. 56–58.
36. Ходакевич Я. М. та Пердью М. Ще один геноцид: Росія викрадає українських дітей. *Інститут світової політики*, 2022. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.iwp.edu/articles/2022/11/04/another-genocide-russia-kidnaps-ukraines-children/>
37. Чуйко Н., Лящук О. Соціальні права внутрішньо переміщених осіб: особливості реалізації. *Практ. посіб.* 2020. 102 с.
38. Шпичка О. Стадії психосоціального розвитку за Еріком Еріксоном [Електронний ресурс] URL: <https://www.shpychka.com/stadiyi-psihsotsialnogo-rozvitku-za-erikom-eriksonom/> (дата звернення: 18.09.2024).
39. Щорічна доповідь Омбудсмена України про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://koordshtab.gov.ua/files/annual-report-2023.pdf>

40. Berry's. Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied psychology* 46 (1), 5-34 URL: <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x> (дата звернення: 18.09.2024).
41. Bourdieu P. The Forms of Capital // *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* / Ed. By J.G. Richardson. – N.Y.: Greenwood, 1985. – P. 248.
42. Bronfenbrenner U. *Ecology of the family as a context for human development: Developmental psychology*. - New York, NY: Family Services America, 1986
43. Putnam R. *Making Democracy Work. Civic Tradition in Modern Italy*. - Princeton: Princeton University Press, 1993. – 45 p.
44. Y. Ioffe, Forcibly Transferring Ukrainian Children to the Russian Federation: A Genocide? *Journal of Genocide Research*, 2023. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14623528.2023.2228085>